

Dioksinskyene over Kirkenes

Lite visste folk i Kirkenes før 1995 at de i mer enn 20 år hadde vært utsatt for Norges største dioksin-utslipp rett over byen. Fra Sydvarangers pelletsverk steg den hvite røyken opp som en værhone. Det ble fortalt at det bare var ufarlig vanndamp. Men gruva og myndighetene, ved Statens Forurensningstilsyn (SFT), visste at i dampen var det dioksiner, en svært potent miljøgift som kan gi alvorlige helseskader.

Tillatelse til helseskadelig utslipp uten å informere

Da det ble det avslørt at gruveselskapet Sydvaranger sendte ut dioksiner over Kirkenes by, kom det som et sjokk på alle oss som hadde trodd at dette var ufarlig røyk. Nedfallet dekket et område med en radius på 3 km. Den gang var ikke kommunen og allmennheten høringsinstans, og var ikke informert om utslippene. Dioksinene ble dannet ved innblanding av saltvann i nedkjølingsprosessen ved pelletsproduksjonen. Dette dannet svært helseskadelige klorforbindelser, som ble sendt ut med vanndampen. Dioksiner er en samlebetegnelse for giftige klor-organiske stoffer, som er svært motstandsdyktige mot nedbryting i naturen. Stoffene er løselig i fett, og kan derfor hope seg opp i næringskjeden. I dyr og mennesker samler dioksiner seg opp i fettvev og lever, og også her er nedbrytningstiden lang. Utslippene ble først slutt ved nedstegningen av pelletsverket i 1996.

Tiltak måtte gjøres

Da utslippene endelig ble offentlig kjent, resulterte det i protestaksjoner og folkemøter. Det ble gjort et stort arbeid for å kartlegge spredning av dioksiner rundt Kirkenes. Kommunen satte i gang utskifting av sand og jord i byens barnehager, og melka fra lokale bønder ble undersøkt for dioksininnhold. I de nærmeste vannene ble det sjekket for dioksinnivå i bunnsedimenter og fisk. Mattilsynet kom med advarsel om å ikke spise fisk derfra. Fareskilt ble satt opp ved flere av byvannene, og Folkehelseinstituttet lovte oppfølgende undersøkelser av gravide og ammende.

Oppfølgingen som uteble

Hva skjedde så? Folkehelseinstituttet kom aldri på banen med noen undersøkelser. Fareskiltene ved byvannene ble ikke fornyet da de etter hvert falt ned. Det ble gjort noen få oppfølgende undersøkelser på fisk i Førstevann, fram til 2009. Hver analyse var kostbar, og nye midler ble ikke bevilget. Mattilsynets info om å ikke spise fisk fra vannene Førstevann. Langdammen og Prestevann har ikke vært oppdatert siden 2004. Bare forskermiljøet ved NILU prioriterte i noen år å ta stikkprøver fra bunnsedimentene i Førstevann. Prøvene påviste fortsatt forhøyet dioksinnivå, og indikerte at fisk fremdeles kunne være forurenset.

Dugnad for nye undersøkelser

Saken ble tilsynelatende glemt, og vi kunne observere at det ble fisket i Førstevann igjen.

Fisken her var ikke undersøkt på 15 år, da det ikke har vært penger til overvåking. Naturvernforbundet og NILU tok derfor initiativ til en felles dugnad

for å ta opp igjen dette viktige arbeidet med å få gjort nye undersøkelser. Med kyndig frivillig hjelp fra en lokal gjeddeekspert, ble storgjedde fra Førstevann levert til undersøkelse i 2024. Som forventet ble det påvist dioksinmengde over helseskadelig nivå. Nye gjedder er levert til analyse også i 2025.

Hvem har ansvar for å følge opp dioksinforurensingen?

Norsk lov slår fast at forurensere skal betale, men intet skjedde mens det gamle gruveselskapet eksisterte. Vi antar at dette ansvaret i dag ligger på ny eier av selskapet. Men hvorfor ble ikke dioksinforurensingen fulgt opp videre?

Miljømyndighetene som ga tillatelse til utslippene, har de noe ansvar for å sørge for at helseskadelig utslipp blir overvåket og fulgt opp? Er det Mattilsynet eller Folkehelseinstituttet eller kommunen som skulle ha fulgt opp videre? Takket være én forsker ved NILU og lokale naturvernere, har saken ikke gått fullstendig under radaren. Nå håper vi Mattilsynet og kommune vil sikre informasjon og overvåke dette videre, inntil dioksin-nivået ikke lengre er helseskadelig. Tenk så fint det hadde vært å kunne fiske god matfisk i de flotte byvannene igjen. Dessverre kan det gå svært mange år før det er tilfelle.